

VOJSKA U SUVREMENOJ ŠPANJOLSKOJ

Nakon vojničkog udara i pada nazadnog polufašističkog režima u susjednom Portugalu u proljeće godine 1974. i u vezi s neizbježnim koncem Francove osobne diktature, koji se približava, u samoj Španjolskoj pojavljuju se ova dva pitanja: Kakva je španjolska vojska, kakav je njezin položaj u suvremenom španjolskom društvu i kakva je njezina uloga u političkom sistemu, kakav je njezin odnos prema Francovom režimu i kako će se ponašati kad se poslije odlaska diktatora započnu dugo odlagane društvene promjene?

U ratu 1936—1939 dio španjolske vojske doveo je na vlast grupu desničarskih generala. Novi režim se oblikovao kao osobna diktatura kaudilja (vođe) generalisimusa Franca. Po svojoj klasnoj koncepciji i ideološkoj obojenosti imao je sličnih crta kako sa španjolskom monarhijom u posljednjem razdoblju vladavine Burbona, tako i s tadašnjim fašističkim državama Njemačkom, Italijom i Portugalom. Za svoju pobjedu Franco je imao zahvaliti Hitleru, Mussoliniju i Salazaru. Neko vrijeme ih je djelomično i oponašao. Godine 1939. pristupio je protikominterskom paktu, ali nije postao Hitlerov ili Mussolinijev satelit. Tražio je previsoku cijenu za eventualno sudjelovanje u drugom svjetskom ratu. Osim toga, Hitler je sumnjao, vjerojatno opravdano, u vojničku efikasnost španjolske vojske. Franco je učinio osovini nekoliko usluga i lipnja 1941. godine je iz zahvalnosti poslao na istočnu frontu »plavu diviziju« fašističkih dobrovoljaca. No, bez obzira na svoje političke simpatije on je bio oprezan i nije dopustio da se španjolski teritorij upotrebljava za ratne operacije protiv saveznika. Već lipnja 1940. on je proglasio neutralnost Španjolske u ratu. Pravodobno je započeo s tajnim pregovorima sa SAD i listopada 1943. godine raspustio je »plavu diviziju«. Nadživio je Mussolinija i Hitlera i najtežu političku izolaciju u godinama od 1945—1950. Spretno je plivao u vodama hladnog rata, godine 1953. zaključio je sporazum o vojnoj suradnji sa SAD i dobro je unovčio geostrateški položaj svoje države. Tom kompliciranom manevriranju na svjetskoj pozornici i potrebama gospodarskog razvitka prilagođivao je i svoju unutrašnju politiku djelomične liberalizacije, a sve skupa je bilo podređeno jednoj svrsi — očuvati osnovne elemente režima i društvenog uređenja. Do sada je u tome uspio. Franco se svakako učio na iskustvima Prima de Rivere. Pokazao se kao spretan manipulator koji je objedinjavao čvrstinu i okrutnost s neaktivnosti, popuštanjem i kom-

promisima na pojedinim područjima. U posljednjih petnaest godina Španjolska je gospodarski brzo napredovala, podigao se životni standard i nižim slojevima stanovništva i španjolsko gospodarstvo se povezalou u većem stupnju sa Zapadnom Evropom.

Franco je svoju unutrašnju politiku gradio na aktivnoj potpori aristokracije koja se poburžoazila, većeg dijela buržoazije, činovništva i katoličkog klera i na pasivnoj potpori sitne buržoazije, lumpenproletarijata, dijela seljaštva, radnika i inteligencije. Njegova vladavina se još i danas temelji na strahu masa od eventualnog novog građanskog rata i na stvarnoj ili potencijalnoj upotrebi snažnog aparata nasilja (tajna policija, redovna vojska, žandarmerija, civilna policija, sudstvo). Politička oruđa Francovog režima su jedina dopuštena politička organizacija »Nacionalni pokret«, službeni sindikati i (danas samo djelomično) katolička crkva koja je 1970. godine imala 22.913 svećenika.

U posljednjih 35 godina španjolski politički sistem doživio je više korekcija, ali one nisu promijenile njegovu bit. U mnogo čemu je samosvojan. U ustavnim poveljama iz 1947. i 1958. godine je rečeno: »Španjolska je kao politička jedinica katolička, socijalna i predstavnička država, koja se u skladu sa svojom tradicijom proglašava kraljevinom.« Španjolska je zvanično monarhija, bez kralja, ali s prestolonasljednikom Juanom Carlosom iz dinastije Burbona. Posebnom odlukom na taj ga je položaj imenovao šef države Franco, kaudiljo Španjolske. »Organski zakon španjolske države« (januar 1967) ustvrđuje osnovna načela španjolske države: jedinstvo vlasti; usklađivanje funkcija; katolička vjera; socijalna misija izražena u Povelji rada (1938) i u nacionalnim sindikatima; predstavništvo prije svega preko obitelji i sindikata.¹

U godinama između 1939. i 1957. španjolska država je imala očita obilježja totalitarnog sistema, sličnog talijanskom fašističkom režimu u Mussolinijevu doba. Franco je preuzeo i do danas očuvao brojne ustanove korporativističke države koja bi trebalo da prevlada klasnu borbu i u jedinstvenim sindikatima udruži radnike, poslodavce, obrtnike, itd. U španjolskoj skupštini zvanični sindikati imaju 150 (28,2%) poslaničkih mjesta.

Središnje mjesto u španjolskom političkom sistemu ima generalisimus Franco. On je šef države, vrhovni predstavnik nacije, utjelovljenje nacionalnog suvereniteta, najviša politička i administrativna vlast, vrhovni komandant oružanih snaga, itd.²

Trideset i četiri godine Franco je bio istodobno šef države i predsjednik vlade. Do svoga 70. rođendana 1962. godine uopće nije imao potpredsjednika vlade. 11. lipnja 1973. godine odvojili su funkciju šefa države od predsjednika vlade, ali Franco kad je zdrav i dalje predsjeduje sastancima kabineta. Generalisimus osobno povezuje civilnu državnu birokraciju (s njezinim aparatom nasilja), oružane snage, jedinu dopuštenu političku organizaciju i Nacionalni pokret. Šef države dominira nad svim drugim ustanovama — vladom, skupštinom, upravom, brojnim savjetodavnim organima, itd.

¹ Jorge Sole-Tura »Introduccion al regimen politico Español«.
Ariel, Barcelona, 1972, str. 17-18.

² La loi organique de l'Etat Espagnol (janvier 1967)«, Notes et Etudes Documentaires, br. 3400, La Documentation Francaise, 1967, Paris.

Španjolski autoritativni sistem zvanično nazivlju »organskom demokracijom«, koja bi trebalo da bude suprotnost i liberalnograđanskoj demokraciji i marksizmu. Po službenoj doktrini, »organska demokracija« sadržava predstavnički sistem bez političkih stranaka i oslanja se na tri temelja: obitelj, lokalnu zajednicu i sindikat. Po riječima generalnog sekretara KP Španjolske Santiaga Carrilla Francov režim je s godinama izgubio više fašističkih svojstava. Isto tako danas ga samo s ograničenjima označujemo monarhijom, vojnom diktaturom ili jednopartijskim sistemom.

SPANJOLSKE ORUŽANE SNAGE I NJIHOV POLOŽAJ U DRUŠTVU

Kad je Franco pobijedio u građanskom ratu i kad su prošle vanjske opasnosti u toku drugog svjetskog rata, generalisimus je postupno do godine 1963—64 smanjivao brojnost španjolskih oružanih snaga:

1939 — 600.000	1941 — 1945 — 390.000	1961 — 210.000 ³
1940 — 420.000		

Brz ekonomski razvoj u šezdesetim godinama ponovo mu je omogućio djelomično podizanje takvog stanja. Ubrzo poslije rata Franco je izjavio: »Nije nam potrebna vrlo jaka stalna vojska, nego armija koja će biti bolja od bilo koje druge snage. Španjolska mora biti naoružana nacija.«

Španjolske oružane snage su danas konvencionalne (ne s jezgrom) profesionalno-regrutne vrste, a po svojoj tehničkoj opremljenosti su ispod srednje evropske razine (na primjer, po broju tenkova i borbenih aviona španjolske oružane snage znatno zaostaju za JNA). Još imaju i brojna tradicionalna obilježja: cjelokupna organizacijska osnova i sastav jedinica; vrlo visok procenat zajedničkih budžetskih troškova namijenjenih za lične dohotke profesionalnog dijela OS; zatvorenost u kasarne, pretjerana vojna birokracija i veliki broj generala; visoka prosječna starost oficira i njihova izrazito niža profesionalna razina u usporedbi s drugim zapadnoevropskim armijama; potpuno muški sastav OS, itd. Kadrovski rok za obične vojnike traje 18 mjeseci, njihov procenat u cjelokupnom sastavu je najveći u kopnenoj vojsci, manji je u mornarici i zrakoplovstvu, dok ih među žandarima nema a isto tako ni u legiji stranaca koja broji 20 tisuća ljudi. Svi spomenuti dijelovi oružanih snaga Španjolske ukupno imaju oko 349.000 pripadnika.⁴

Uz to treba uzeti u obzir da su u kontinentalnoj Španjolskoj i odjeljenja oružanih snaga SAD i u znatno manjoj mjeri povremene vježbe manjih odjeljenja zapadnonjemačkog Bundeswehra i povremene zajedničke vojne vježbe s američkim i (odvojeno) francuskim jedinicama. Po ugovoru, SAD imaju u Španjolskoj jednu jedinicu lovaca-bombardera u bazi Torrejon (Madrid), dok njihovi strateški bombarderi upotrebljavaju garnizon u Zaragozi, a atomske podmornice pomorsku bazu Rota. Amerikanci imaju ili upotrebljavaju i pomoćne vojničke uređaje (naftovod Rota-Zaragoza, koji su oni sami izgradili, skladišta, poligone, itd.) i imaju 7 zrakoplovnih promatračkih točaka.

³ Ova brojka vjerovatno ne obuhvaća žandare.

⁴ The Military Balance 1974—75, The International Institute for Strategic Studies, London, 1974, str. 28—29.

U španjolskoj živi 8 tisuća američkih vojnih lica 13 tisuća članova njihovih obitelji. U španjolskoj vojsci radi 55 američkih vojnih savjetnika. Vojne veze sa SAD, prisutnost njihovih oružanih snaga na španjolskom tlu, stavili su Španjolsku zapravo pod atomski »kišobran« američkih raketa, bombardera i podmornica, i uz materijalnu i vojnostručnu pomoć donijeli su sa sobom znatne investicije američkog kapitala i mnogobrojne turiste. Američka vojska ima pravo prelijetanja španjolskog zračnog prostora i pravo na ograničenu upotrebu vojnih garnizona na španjolskim teritorijima koji su službeno pod španjolskim suverenitetom. Do 6. kolovoza 1975. godine vrijedi petogodišnji sporazum »prijateljstva i suradnje između SAD i Španjolske«, koji predviđa »uzajamnu obrambenu potporu«, »obrambenu politiku ujedinjavanja« i godišnju vojnu pomoć Španjolskoj 14 milijuna \$. Američko-španjolski vojni odnosi znače za Španjolsku i u manjoj mjeri za Francov režim ograničeno obrambeno jamstvo, bez obzira što je američki senat prosinca 1970. izjavio da »obrana Španjolske nije nacionalna obveza SAD« (Churcheva dopuna).⁵

Navedene podatke sada treba usporediti sa španjolskim geopolitičkim položajem i potencijalom. Za državu od 35,2 milijuna stanovništva i otprilike tri i po puta većim ukupnim nacionalnim dohotkom nego što je kod nas (61 milijarda \$ godišnje), brojčano stanje njezinih OS u evropskim razmjerima nije pretjerano. Španjolska ima strateški važan položaj na spoju Evrope i Afrike, u zapadnom Sredozemlju i u središnjem dijelu istočnog Atlantika. Španjolski vojni garnizoni kontroliraju strateški osjetljiva Gibraltarska vrata, a njezini otoci u Atlantiku su međupostaja između dvije Amerike i evropskog kontinenta za brodove i zrakoplove.

S druge strane, Španjolska je geografski odmaknuta od područja neposrednog vojnog sučeljavanja između NATO-a i Varšavskog ugovora u središnjoj Evropi. Španjolska nije članica NATO-a. Zapadnoevropske članice pakta nisu poduprle Francovu želju za učlanjenjem. Tome su se najviše suprotstavljale socijaldemokratske vlade. Među zapadnoevropskim državama Francuska se najviše zauzimala za gospodarsko i političko uključivanje Španjolske u zapadnu Evropu, ali sama je istupila iz vojnog dijela NATO-a.⁶ 22. lipnja 1970. su Španjolska i Francuska potpisale petogodišnji sporazum o vojnoj suradnji. Sporazum je predvidio zajedničko programiranje, nastavu, uzajamnu pomoć u prevozu, zračnoj obrani, opskrbi, izmjeni stručnjaka i jedinica, zajedničkim manevrima; zatim suradnju vojnih industrija, između ostalog u proizvodnji municije i streljiva; redovna savjetovanja ministara i visokih zapovjednika. Proizvodnja zrakoplova mirage III i tenkova AMX30 već je započela u Španjolskoj. Španjolska je posredno povezana sa zapadnim vojno-političkim kompleksom preko veza sa SAD, američkim snagama i komandama u Evropi, Sredozemlju i na Atlantiku (koji su dio snaga NATO), preko vojnih veza s Francuskom i radarskog sistema.⁷

Španjolska nije ni od koga neposredno ugrožena i ima samo dva vanjsko-politička problema s vojnim implikacijama. Španjolska vlada već više godina poriče pravo britanske prisutnosti na južnom kraju Pirinejskog poluotoka i vrši teritorijalnu blokadu Gibraltara. Gibraltar je nedvojbeno ostatak klasič-

⁵ Roland A. Paul, »American military commitments abroad«, New Brunswick, N. J., 1973. i »2. Espagne et la Méditerranée«, La Documentation Française, br. 61, 26. II 1971, Paris, str. 9—26.

⁶ Times, 2. 10. 1970.

⁷ E. Hinterhoff »Spain an NATO«, Military Review, 1971, br. 3, str. 39—44

nog kolonijalizma na španjolskom tlu, ali velika većina njegovih stanovnika se nakon 270 godina odvojenog života ne želi priključiti Španjolskoj (pogotovu ne Francovoj Španjolskoj) i odreći se povlastica britanskih subvencija. Sa stajališta španjolske obrane taj problem nema ozbiljnih dimenzija i njime Francov režim samo raspiruje nacionalizam kod kuće. Francova diplomacija ne može biti uvjerljiva po tom pitanju zato što odbija dekolonizaciju u preostalim španjolskim posjedima u neposrednoj blizini.

Nakon godine 1939. španjolska vojska službeno nije sudjelovala ni u jednom ratu i imala je vrlo malo ratnih iskustava. Od ljeta 1941. do listopada 1943. godine na njemačko-sovjetskoj fronti ratovala je »plava divizija« kao 250. divizija Wehrmachta. Njome je komandirao brigadni general A. Muñoz Grandes. Divizija je imala 20 tisuća vojnika i manji broj letaka. Gotovo svi su bili dobrovoljci. Među njima je bilo 8 tisuća falangista. Ukupno je u borbama te divizije sudjelovalo oko 40 tisuća frankista. Divizija je izgubila više od 4 tisuće vojnika, a 8500 je bilo ranjenih. Kad je divizija bila raspuštena, od najzagriženijih frankista osnovali su bataljon SS »plava legija«, koji je bio razbiven u proljeće 1944. Nekoliko španjolskih fašista borilo se u Njemačkoj do zadnjega. (Izvjerno, znatno veći broj španjolskih antifašista borio se u drugom svjetskom ratu u armijama antihitlerovske koalicije i u pokretima otpora, a najviše u Francuskoj i SS-u.) Od druge polovice 1944. godine do proljeća 1949. godine najbolje španjolske jedinice vršile su široke operacije protiv partizanskih jedinica španjolskih antifašista. Nekoliko manjih partizanskih jedinica (i razbojničkih bandi) očuvalo se u brdovitim predjelima Asturije i Andaluzije, a najviše antifašista pokušalo se oružjem probiti preko Pirineja iz južne Francuske. Među njima je bilo više tisuća Španjolaca — pripadnika francuskog pokreta otpora. Ali taj pokušaj, a prije svega pokušaj KP Španjolske da rasplamsa širok oružani otpor španjolskog naroda i silom sruši Franca, propao je.⁸ Takav rasplet je objektivno ojačao Francovu diktaturu.

Posljednje ratno iskustvo imao je španjolski kolonijalni korpus kad je ugušio pokušaje oružanog otpora u španjolskom protektoratu Maroka studenog-prosinca mjeseca 1957. godine i u španjolskoj Sahari siječnja-ožujka mjeseca 1958. godine.

Jedna od karakteristika Francove politike poslije drugog svjetskog rata bili su relativno niski vojni budžeti, koji već više godina zaostaju za rastom španjolskog gospodarstva. Danas je njihov odnos prema ukupnom nacionalnom dohotku (1,9%) jedan od najnižih u Evropi.⁹

Brojnost, strukturu i tehničku razinu španjolskih OS možemo razumjeti samo ako uzmemo u obzir njihove tri osnovne namjene:

1. osigurati cjelovitost države i kontinuiteta njezinog društveno-političkog uređenja,
2. povezivanje kontinentalne Španjolske s otocima u Mediteranu i Atlantičkom i kontroliranje neposredne pomorske i zračne okolice,

⁸ Glavni razlozi neuspjeha bili su iscrpljenost, zastrašenost i apatija među španjolskim masama, a k tome i nedostatak vojne i političke pomoći od bilo koje velesile. Proboj partizanskih jedinica iz Francuske odvijao se polulegalno i uopće bio je moguć samo kratko vrijeme. U svojim nedavno objavljenim uspomjenama generalni sekretar KPS Carrillo navodi da je prije upada najveće kolone molio maršala Tita za potporu jugoslavenskog ratnog zrakoplovstva.

⁹ Odnos je približno tri puta niži nego kod nas i u istom je razredu s Austrijom, Finskom i Luxemburgom. Međunarodni prosjek 57 najjačih država je 4% ukupnog nacionalnog dohotka.

3. očuvanje zadnjih španjolskih kolonija na afričkom kontinentu.

Klasični vanjskoobrambeni ciljevi španjolskih OS manje su važni od ciljeva unutrašnje sigurnosti (i obrane kolonija). S tog stajališta prilično logično slijede: brojnost OS; klasični sastav kopnenih jedinica i njihov raspored unutar države uz glavna urbana i gospodarska središta kontinentalne Španjolske; znatno razvijeni prevoznici kapaciteti mornarice i zrakoplovstva; vojnička prisutnost na afričkom kontinentu. Španjolske oružane snage su dovoljne za održavanje Francovog režima unutar države i znatno ju jače od armija Maroka i Alžira koji politički poriču pravo španjolske kolonijalne prisutnosti na afričkom kontinentu.

Zbog toga se pitanje modernizacije i jačanja kvaliteta španjolske vojske može postaviti jedino sa stajališta širih (kontinentalnih ili globalnih) strateških nastojanja zapadnog vojnog bloka. U skladu sa svojim unutrašnjepolitičkim ciljevima Franco je usmjeravao veći dio budžeta za obranu u plaće i druge oblike vojnog standarda, a u isto vrijeme je zauzdavao ambicije vojske, htio ju je imati skromnu i discipliniranu. Veći dio brige za skupo naoružanje i osuvremenjivanje španjolskih oružanih snaga Franco je prebacio na SAD. U deset godina poslije potpisivanja prvog ugovora o vojnoj suradnji (1953—63) Španjolska je primila više od milijardu dolara američke vojne pomoći, a od toga 40% španjolsko ratno zrakoplovstvo i po 30% kopnena vojska i ratna mornarica. SAD su bile spremne platiti cijenu koja se Hitleru činila previsokom.

Sa stajališta društvene i političke uloge OS najvažniji je njihov profesionalni dio. Godine 1970. bilo ih je oko 117 tisuća pripadnika, odnosno jedna trećina cjelokupnog sastava.

Sto se socijalnog porijekla tiče, generalisimus Franco je tipičan primjer u španjolskom oficirskom koru XX stoljeća (general i markiz Primo de Rivera bio je simbol 19. stoljeća). Francov otac je poticao iz obitelji bogatih seljaka, postao je činovnik španjolske ratne mornarice i oženio se kćerkom osiromašenih plemića. General Bahamonde Franco zadržao je oba prezimena i s vremenom je ojačao svoje obiteljske veze s ostacima španjolske aristokracije. Originalno sitnoburžoasko ili buržoasko porijeklo, te porijeklo iz vojničke kaste ili kastiljanska aristokratska prevlaka karakteristični su za većinu današnjih španjolskih oficira. Prema podacima iz 1964—68. godine, očevi slušatelja španjolskih vojnih akademija, bili su ovih zanimanja (u procentima):

Zanimanja	Akademija KoV (Kopnena vojska)	Akademija RZ (Ratno zrakoplovstvo)	Akademija RM (Ratna mornarica)
Vojnička zanimanja:			
Generali	36,6	24,9	41,4
Oficiri	23,7	18,4	14,4
Podoficiri	9,1	5,4	8,8
Vojnici	6,4	1,0	0,8
Umrli vojnici	3,8	0,5	0,4
Ukupno	79,6	56,2	65,8

Nevojnička zanimanja:			
Diplomirani intelektualci	3,3	5,9	9,2
Srednji stručnjaci	0,3	—	1,6
Drž. činovnici	4,5	7,6	4,8
Zemljoposjednici	4,5	1,6	4,1
Industrijski poduzetnici	2,5	8,1	1,6
Trgovci	1,2	4,3	3,6
Činovnici u gospodarstvu	1,0	5,9	4,8
Radnici	0,6	0,5	0,4
Umrle civilne osobe	0,7	2,7	0,8
Drugi	1,8	7,0	3,3
Ukupno	20,4	43,8	34,2

Izvor: Julio Busquets. *El militar de carrera en España*, Ediciones Ariel, Barcelona, 1971, str. 200. N. B. To je najtemeljitiya knjiga o suvremenoj španjolskoj vojsci, prije svega o njezinom profesionalnom dijelu.

Iz tih podataka se vidi vrlo visok stupanj »samoregrutiranja«, tj. formiranja španjolskog oficirskog kora iz obitelji samih oficira.¹⁰ Povijesno, taj kor se najprije postupno pogađanio, a onda se u velikoj mjeri zatvorio u sebe. »Svježa« ili djelomično »svježa« krv dotječe u španjolski oficirski kor iz obitelji nižih vojnih činova i iz redova vojne siročadi (ukupno 10–11%), iz civilnih činovničkih, građanskih, aristokratskih obitelji, i iz redova inteligencije, a najmanje iz redova radništva i seljaštva. Samoregrutiranje je karakterističnije za »perspektivne« oficire i nešto je niže među oficirima u jedinici. Ako usporedimo oficire OS, možemo ustvrditi da je ratno zrakoplovstvo više građanskog sastava i manje elitističko, dok ostatke aristokracije više privlače kopnena vojska i mornarica. Klasna opredjeljenost vrhova španjolskih oružanih snaga ne izaziva baš velike dvojbe.

Slijedeća karakteristika španjolskog oficirskog kora, koja ima i političke posljedice, jest njegova visoka prosječna starost. U španjolskoj vojsci kapetani su prosječno četrdesetogodišnjaci, majori četrdesetsedmogodišnjaci, potpukovnici su pedesetdvogodišnjaci, pukovnici su pedesetosmogodišnjaci, a generali su još stariji (Busquets, 247).¹¹ Ta biološka okolnost povećava psihološku (i političku) razdaljinu između vojnog vrha i mlađih pokoljenja španjolaca i zbog sporog napredovanja smanjuje priliv omladine u vojna zvanja.

S društvenog i političkog stajališta zanimljivo je porijeklo španjolskih oficira i s obzirom na nacionalnu pripadnost (na najveći kastiljanski narod pa Katalonce, Baske, Galjege i manjine Cigana, Židova, itd.). O nacionalnoj pripadnosti možemo dosta pouzdano zaključivati na temelju zemljopisnog porijekla, jer je u španjolskoj vojsci službeno zabranjeno razvrstavanje oficira po nacionalnosti (i upotreba nekastiljanskih jezika). Apsolutno najveći broj oficira potječe iz Madrida, Nove i Stare Kastilje i Aragona. To odgovara povijesnom jezgru španjolskog kraljevstva, vojničkim tradicijama kastiljan-

¹⁰ Ti procenti počeli su opadati u godinama 1967–71. zbog srazmjernog zaostajanja oficirskih plaća u usporedbi s plaćama u gospodarstvu. Na njihov račun je rastao udio sinova podoficira.

¹¹ Po propisima, aktivni oficiri idu u mirovinu kad navrše 60 godina, a generali nakon 66. godine.

sko-aragonskog plemstva i sadašnjem usredotočenju vojne birokracije. Uz Kastiljance, u španjolske vojne akademije već tradicionalno stupaju kadeti s relativno siromašnih Balearskih otoka i iz onih pokrajina gdje su vojne akademije ili najveći garnizoni (u mornaricu s Coste Catabrice, iz Andaluzije i Murcije, u zrakoplovstvo iz Murcije, itd.). Najslabije su u oficirskom zboru zastupljeni nekastiljanski španjolski narodi. Tako je prosječni godišnji broj kadeta primljenih na tri središnje vojne akademije (AGM, AGA, ENM) u godinama 1960—68. bio: iz Madrida i okolice (92,5), Zaragoze (34,3), La Coruñe (33,5), itd., a iz najvećih gospodarskih središta: iz Barcelone (4,8) Viscaye (2,6) i Ovieda (2,4).

Iako španjolske profesionalne vojnike povezuju zajednički cehovski interesi i u velikoj mjeri i ideologija, ta društvena skupina nije jedinstvena ni sociološki ni politički. Strogo hijerarhijski je podijeljena na tri veće skupine (generale, oficire i podoficire s tradicionalnom razlikom između prvih dviju i treće) i unutar njih. A u oficirskom zboru postoji još i cehovska elita. Po pruskom uzoru, u španjolskoj vojsci veće mogućnosti napredovanja imaju oficiri koji su završili generalštabnu školu (Escuela de Estado Mayor). Pravo natjecanja za upis i kasnije službovanje u generalštabu ima samo oko 40% aktivnih oficira, a diplome te škole oko 5—7% (Busquets, 261). Služba u glavnom štabu je najbrži put za napredovanje. Godine 1969. glavnom štabu je pripadalo 62,5% aktivnih general-potpukovnika (uključivši vojne ministre, komandante vojnih akademija, itd.), 36,8% divizijskih generala, 43,1% brigadnih generala, 32% pukovnika, itd. (Busquets, 252). Posebne povlastice generalštabnih oficira ozakonjene su ukazom od 9. 4. 1965. godine koji je generalštabnim pukovnicima dao prednost pri postavljanju na prazna generalska mjesta u glavnom štabu, ispred oficira istog roda koji su po starosti i činu viši. Unutrašnji elitizam u španjolskom oficirskom zboru osjeća se na djelu već prilikom prijema u vojne akademije. J. Busquets je izračunao da prilikom prijema u opću vojnu akademiju (KoV) generalov sin ima dva puta veću mogućnost nego sin civila ili žandara (Busquets, 203). To znači da je u velikoj mjeri riječ o kasti koja se obnavlja, u kojoj su dane neke mogućnosti društvenog uspona najsposobnijim sinovima nižih oficira, podoficira i civila.

I po načinu života španjolski profesionalni vojnici odvojeniji su od društva više nego u mnogim drugim državama. Najslabije su njihove veze s radničkim slojevima i onim sredinama u kojima su najrasprostranjenija opozicijska strujanja Francovom režimu. Svjesnom politikom režim je produbljivao tu odvojenost, koja ima i objektivne korijene u prirodi stalne vojske. Rad profesionalnih vojnika odvija se u kasarnama i vojnim kancelarijama bez dodira s javnosti. Kao strogo hijerarhijski, vojnički rad se znatno razlikuje od rada i načina života civila. Odvojenost profesionalnih vojnika počinje već kod njihova rođenja i pokazuje se u visokom stupnju samoregutacije. Nastavlja se u posebnim i zatvorenim školskim zavodima i internatima, gdje dobivaju po sadržaju, načinu i ideološkoj obojenosti drugačije obrazovanje nego što ga ima većina civilnog stanovništva. Među španjolskim oficirima je sociološki ustvrđen visok stupanj endogamije — više od polovice španjolskih oficira ženi se sa kćerima svojih kolega. Jedna od pogodnosti za profesionalne vojnike jest jeftino stanovanje u vojnim stambenim blokovima. Druga strana medalje je izoliranost profesionalnih vojnika i u njihovo slobodno

vrijeme, zbog udaljenosti. Samo 20—30% španjolskih oficira živi van tih vojničkih otoka. Posljedica takvih uvjeta je intelektualno siromašan život i konzervativniji pogledi nego prosječno uzev među civilnim stanovništvom. Profesionalni španjolski vojnici su i vrlo slabo povezani s rezervnim sastavom OS, kojih na papiru ima više od dva milijuna muškaraca.

S druge strane, na oružane snage djeluju i komponente koje donekle smanjuju izdvojenost profesionalnih vojnika. Jedan od značajnih elemenata je priliv nevojničkih sinova u profesionalni dio OS. Najveći je među zrakoplovnim oficirima (55,5%), mornaričkim (45,2%) i najmanji među kopnenim (30,8%) (Busquets, 200). Španjolske vojne akademije godinama nisu imale problema s prijavama kandidata. Od 1964. godine taj odnos stalno opada (uz neznatan porast kvalitete). Drugi pokazatelj iste pojave je smanjen upis dobrovoljaca u stranačku legiju. Španjolski sociolog J. Busquets navodi da su glavni razlozi smanjenog zanimanja omladine za vojna zanimanja: gospodarski razvoj koji ublažava problem nezaposlenosti i odlaska na rad u inostranstvo (u zapadnu Evropu) i porast ugleda zanimanja u gospodarstvu u usporedbi s tradicionalnim državnim službama. Tome treba dodati i još relativno skromne plaće vojnih osoba. Drugo, to je ideologija španjolske vojske (autoritativizam, nacionalizam, konzervativizam i militarizam) i atmosferu u kasarnama koja nije nimalo intelektualno poticajna, zbog čega odbija naprednije omladince, intelektualistički usmjerene.

Objektivne potrebe za modernizacijom i osjećaj latentne nedovoljnosti rada profesionalnih vojnih osoba, na nekoliko točaka probijaju izoliranost OS. I u španjolskoj vojsci se postupno podiže prosječna stručnost i intelektualna razina profesionalnih vojnika. Pokazatelji toga su podaci o broju diploma i dodatnih svjedodžaba (vozačkih, padobranskih, pilotskih, protipartizanskih, itd.) i o znanju stranih jezika. Najvažnija veza španjolskih profesionalnih oficira s civilima vjerojatno je njihovo dodatno školovanje na civilnim sveučilištima. U tom pogledu je španjolska vojska vrlo liberalna. Djelomično to dopušta i zato da bi se malo ubrzao odljev dijela oficira u civilna zanimanja i tako ubrzalo napredovanje u armiji. Po španjolskim propisima oficir nakon 20 godina službe može napustiti vojsku s mirovinom koja iznosi 60 do 80 posto njegovih ukupnih primanja. Velik postotak španjolskih oficira studira ili već ima civilne diplome. Među generalštabnim oficirima pojedinih činova ima ih do 75% koji imaju i civilne diplome ili magistrature. U barcelonskom garnizonu potkraj šezdesetih godina polovica kapetana su studirali. Španjolski oficiri najčešće studiraju pravo, kemiju, medicinu, veterinu, sociologiju, itd. (Busquets, 266).

Španjolska vojska relativno malo upotrebljava svoje nevojničke djelatnosti za ubrzanje dodira s civilnim stanovništvom i za dizanje svoga ugleda (građevni radovi, intervencije spašavanja, itd.). Dio sredstava iz vojnog budžeta posredno je doprinio gospodarskom razvoju države (izgradnja i održavanje nekih prometnih veza, vojna industrija, itd.). Na vojnim tečajevima opismenili su i dodatno obrazovali značajan dio seljačke i radničke omladine (oko 70 tisuća godišnje), a vojne osobe godišnje dobiju oko 45 tisuća svjedodžbi. Godine 1965. osnovana su posebna središta za profesionalno osposobljavanje vojnih osoba. Među nevojnim djelatnostima profesionalnih vojnih osoba treba spomenuti vrlo rasprostranjen (i sada, bez obzira na reforme) honorarni

rad španjolskih oficira u slobodnom vremenu. Zapravo, stari zakon koji je još na snazi zabranjuje oficirima da rade bilo što što ne spada u njihovo vojno zanimanje, osim da upravljaju svojom privatnom imovinom. Ali u šezdesetim godinama samo 16,6% generalštabnih oficira nije imalo honorarnog zaposlenja. Drugi su radili za privatna poduzeća (21,8%), predavali na civilnim ustanovama (16,6%), radili u vlastitoj režiji (10,8%), radili za državne civilne ustanove (5%), za državna poduzeća i sindikate (5%), upravljali svojim posjedom (2,5%), itd. (Busquets, 270).

Porast profesionalne osposobljenosti, intelektualne i kulturne razine, mogućnosti školovanja i boravka u inozemstvu (u SAD i zapadnoj Evropi) i činjenica da »nečiste« poslove vrše posebne ustanove, pomažu da se očuva ugled vojnog zanimanja u Španjolskoj. Nekoliko istraživanja javnog mišljenja (Juan Linz, Amando de Miguel) pokazuje da to zanimanje još uživa visok ugled. Tako je u šezdesetim godinama ugled pukovnika bio viši od ugleda tvorničara koji je imao 750 zaposlenih, generalnog direktora ministarstva, inženjera ili odvjetnika. Osim toga, ta istraživanja su pokazala da je ugled pukovnika bio najniži među radnicima, a posebno među studentima u gospodarski razvijenijim španjolskim pokrajinama (Busquets, 256—260), a još niži među Kataloncima i Baskima. J. Busquets misli da ugled španjolskih vojnika nije visok ako se uzme u obzir razina gospodarskog razvoja Španjolske i da treba očekivati njegovo opadanje s većom industrijalizacijom i porastom životne razine.

Španjolska vojska je na više načina utjecala i utječe na razvoj španjolskog društva. U posljednjih trideset godina kroz njezine redove prošlo je najmanje 2,5 milijuna regruta. Bez obzira na otpore, vojska je ojačala red, hijerarhiju i disciplinu u španjolskom klasnom društvu.

POLITICKA ULOGA ORUŽANIH SNAGA U SUVREMENOJ ŠPANJOLSKOJ

Politička uloga oružanih snaga u suvremenoj Španjolskoj razvila se iz vojnog puča 1936. godine i iz pobjede u građanskom ratu, čime je bila srušena ustavna civilna vlada. U vrijeme građanskog rata i ubrzo nakon njega Franco je bio **predstavnik** vojne diktature skupine desničarskih generala. Od tada doživjela je ta vlada promjene kvalitete. Još u toku građanskog rata se iza pročelja vojne diktature oblikovala vojničkocivilna koalicija španjolske desnice. Promijenio se i odnos između Franca i vojnog vrha. Svojim izborom za generalisimusa na aerodromu u Salamanci Franco je bio kao prvi među jednakima visokim komandantima neko vrijeme njihov »delegat«. Neposredno je izražavao uže interese vojske, kad je nakon pobjede 9. travnja 1939. godine ponovno uveo činove general-potpukovnika i admirala, odobrio masovna napredovanja najzaslužnijih oficira »nacionalista« i za demobilizirane oficire rezervirao 800 od svih položaja u civilnoj državnoj upravi. Kako se odnos izmijenio, najbolje se pokazalo rujna 1943. godine. Osam najstarijih general-potpukovnika se 8. rujna obratilo »kaudilju« zajedničkim pismom. U toj povjerljivoj poslanici pozivali su se na njegov izbor prije sedam godina i u **svoje** ime su ga molili neka ponovno uvede monarhiju. Generalisimus ih je svih primio, ulagivao im se, obećao je da će ih **obavještavati** o **svojim** naj-

važnijim odlukama, ali njihovu molbu je odbio. U naredne 32 godine Franco je nadživio gotovo sve svoje nekadanje kolege. Tako mu je i biološki činilac pomogao da se izdigne iznad vojnog vrha. Svi sadašnji najviši španjolski komandanti treba Francu da se zahvale za svoje položaje. Vojni vrh je danas samo jedan od stupova (iako vrlo važan) Francovog režima. Pod njegovom osobnom diktaturom su neki generali zaposjedali najviše državne položaje ali ne kao korporativni »delegati« vojske, nego kao pojedinci i Francovi osobni povjerenici (i dok su to bili). Franco nije dopustio obnovu »Vojne hunte« kao stalnog političkog organa vojnog vrha. Kao »kaudiljo Španjolaca«, Franco, po svojim riječima, odgovara samo pred »bogom i povijesti«.

Španjolske oružane snage imaju danas više zadataka koji su zajednički svim vojskama a posebno vojskama u kapitalističkim državama (bez obzira na sistem političkog režima). Posebnost španjolskih oružanih snaga je i njihova ustavno naglašena funkcija održanja unutrašnje sigurnosti. U »organskom zakonu« (1967) posvećena su oružanim snagama tri člana šestog poglavlja. Član 37. glasi: »Nacionalne oružane snage koje obuhvaćaju kopnenu vojsku, mornaricu, zrakoplovstvo i **snage javnog reda**, osiguravaju jedinstvo i neovisnost domovine, cjelokupnost njezinog teritorija, **nacionalnu sigurnost i zaštitu ustanova**«. Slijedeći član određuje ulogu i sastav odbora za nacionalnu obranu, koji sastavljaju predsjednik vlade, tri vojna ministra, četiri načelnika generalštabova (vrhovnoga i triju štabova rodova) i pozvani visoki činovnici. Taj odbor »određuje smjernice politike **sigurnosti** i nacionalne obrane«. Vrhovni generalštab je »tehnički organ nacionalne obrane«, podređen predsjedniku vlade (čl. 39).

O političkoj ulozi španjolskih oružanih snaga u političkom sistemu svjedoči njihova redovita zastupljenost u državnim organima: po činu i rangju najviši general i načelnik vrhovnog generalštaba su po položaju člana vijeća kraljevstva (Consejo del Reino) i vijeća regenata (Consejo de Regencia); načelnik vrhovnog generalštaba je i stalni član državnog savjeta; tri generala su uvijek među sedam imenovanih članova toga savjeta; tri su vojna ministra u kabinetu (KoV, RM, RZ); nekoliko generala je među imenovanim poslanicima kortesa; predsjednik vrhovnog vojnog suda je po položaju član stalne komisije kortesa (ta komisija ima između ostalog ulogu ustavnog suda Španjolske); komandanti vojnih područja po staroj tradiciji kontroliraju civilnu administraciju u pokrajinama (a pogotovu van kontinentalne Španjolske); visoki oficiri su i u upravnim odborima većih državnih poduzeća i službi, itd. Takvih službenih ovlaštenja ima mnogo.

Osim toga, vojni vrh ima još i velik neformalni utjecaj. Visoki komandanti se mogu po pitanju pojedinih temeljnih političkih pitanja izravno i mimo svih drugih organa obraćati šefu države. To pravo su više puta upotrijebili i kao sredstvo za politički pritisak. Pod Francom su visoki činovnici (od pukovnika naviše) kraj »rezerviranih« mjesta zauzimali i druge ministarske stolice u španjolskim vladama. U prvoj vladi nakon pobjede falangista (1939) portfelji su bili ovako raspoređeni: 4 vojne osobe, 3 falangista i 7 civilnih desničara (monarhista). (Payne, 425). U posljednjih 35 godina profesionalne vojne osobe vodile su ministarstva za vanjske i unutrašnje poslove, industriju, javne radove, bili su podsekretari u predsjedništvu vlade, itd. Najveći dio su imali vojnici u kabinetu osnovanom u veljači 1957. (gotovo polovicu).

Zastupljenost profesionalnih vojnih osoba je Franco uvijek upotrebljavao za postizanje svojih unutrašnjepolitičkih i vanjskopolitičkih ciljeva (ublažiti nezadovoljstvo u oružanim snagama, uplašiti opoziciju, kod stiskanja stvoriti izvan države dojam o »liberalizaciji«, itd.). Prvi službeni potpredsjednik vlade pod Francom je bio general-pukovnik (najviši vojni čin koji ima još Franco) A. Muñoz Grandes (1962—67), a prvi predsjednik vlade nakon Franca bio je admiral L. Carrero Blanco (lipanj — prosinac 1974).

Svojevrsan paradoks suvremene Španjolske je da usporedo s tako razgranatim sudjelovanjem vojnog vrha u političkom sistemu Francova politika zahtijeva da oružane snage ostanu »velika šutionica«, profesionalno usmjerena i bez političkih ambicija. Nepisano, ali poznato pravilo igre je da aktivni oficiri moraju izbjegavati javne nastupe, a prije svega one sa spornim političkim sadržajem. Franco je više puta disciplinski kaznio više oficire za političke izjave i geste (sudjelovanje na zborovima, povorkama, itd.). U Španjolskoj je aktivnim vojnim osobama zabranjeno javno postavljati pitanja koja se izravno odnose na položaj oružanih snaga u društvu. Franco je otpustio čak vojne ministre i načelnike generalštabova koji su bez prethodne dozvole davali sporne političke izjave **unutar** vojske. Navest ćemo samo nekoliko novijih primjera. U svibnju mjesecu 1970. godine bio je otpušten ugledni general-potpukovnik N. Ariza, načelnik generalštabne škole. Nekoliko dana prije toga on se u pozdravnom govoru pitomcima 66. klase te akademije u prisutnosti prestolonasljednika i vojnih ministara zauzeo za: veću obaviještenost vojnog vrha o političkim odlukama; za uklanjanje »socijalne nepravde koju donosi liberalni kapitalizam«, za bolju opremljenost oružanih snaga; za veće plaće i veću socijalnu sigurnost profesionalnih vojnih osoba.¹² Siječnja 1971. Franco je otpustio s položaja komandanta 9. armijskog područja (Granada) general-potpukovnika F. R. Cifuentesa, nakon toga što je taj poznati profalangist na mitingu veterana zahtijevao od vlade politiku »čvrste ruke« i napao je »bijeće masone koji pokušavaju posijati razdor između zdravih elemenata nacije«. Tom javnom napadaju na klerikalne tehokrate iz Opusa Dei su veterani burno pljeskali. Iste godine umirovljen je general-potpukovnik A. P. Viñetu, komandant 4. vojne oblasti (Barcelona), koji je pred falangističkim demonstrantima izjavio: »Vojska neće dopustiti povratak na nered i nedisciplinu. Ako bude potrebno započet ćemo novi križarski rat da bismo očistili zemlju od bezbožnika i nezakonitosti.¹³ Već ti primjeri pokazuju da neki objektivni i subjektivni interesi profesionalnog dijela španjolskih oružanih snaga nisu istovetni s interesima i politikom Francovog režima.

U posljednjih 36 godina je nekoliko puta došlo u tim odnosima do težih zaoštavanja, ali Franco ih je uvijek znao kontrolirati, ublažiti i prebroditi. Da spomenemo samo tri izrazito krizna razdoblja. Od siječnja do svibnja 1941. godine, u vrijeme teške gospodarske krize i u situaciji opće zamorenosti zemlje, većina komandanata se oštro suprotstavljala vanjskoj politici Francovog zeta S. Suñera koji je htio aktivno uključiti Španjolsku u Hitlerovu vojnu koaliciju. Tadašnji njemački ambasador se ozbiljno bojao državnog udara. Franco je popustio pritisku generala i otpustio Suñera tek listopada mjeseca 1942. godine. U razdoblju od savezničkog iskrcavanja u Sjevernoj Africi

¹² Le Monde, 12. 5. 1970.

¹³ Christian Science Monitor, 4. 2. 1971.

(studenoga 1942.) do jeseni 1944. je nekoliko visokih komandanata ozbiljno razmišljalo o monarhističkom vojnom puču. Mislili su da će bez Franca i Falange lakše preživjeti poraz fašističkih sila u drugom svjetskom ratu. U razdoblju 1956—57 u vojsci je došlo do velikog nezadovoljstva zbog gubljenja većeg dijela španjolskog protektorata u Maroku, izazivanja falangista, manjeg utjecaja vojnog vrha na državnu politiku i pogoršanja standarda života profesionalnih vojnih osoba.¹⁴

Kraj takvih kriznih razdoblja u odnosima između režima i većeg dijela profesionalnih vojnika, režim je povremeno imao posla i s pojedinim visokim komandantima koji su njegovali pretjerane osobne ambicije ili su bili poznati po vrlo kritičkim stavovima po nekim pitanjima diktature; s nezadovoljstvom svih srednjih i nižih oficira; s pojedinim primjerima naprednih političkih stajališta među oficirima. Strpljenje Francovog režima prema svim tim pojavama nije bilo ni približno jednako.

Nekoliko godina nakon građanskog rata u vojsci su djelovale »komisije za čišćenje«. Pomoću njih iz vojske su protjerani svi oficiri u koje se sumnjalo. Kasnije su slične komisije zadržali samo u vojnim školama. Kao primjer njihova rada može se navesti isključivanje četiriju kadeta iz opće vojne akademije srpnja mjeseca 1973. godine. Službeni razlozi za isključenje jednoga od njih su bili: posjedovanje (inače nezabranjenih) knjiga o političkim i društvenim problemima; prijateljevanje s jednim vojnikom i sa studentima; prestao se ponašati katolički iako je ostao kršćanin, itd. Pred vojne sudove izveli su više španjolskih oficira koji su u publicističkim i znanstvenim radovima tretirali oružane snage s nedesničarskih polazišta (među njima i najpoznatijeg španjolskog vojnog sociologa majora Julia Busquetsa). Zbog objavljivanja pozitivne ocjene o nekoj ljevičarski usmjerenom (i nezabranjenoj) knjizi u klerikalnom časopisu umirovili su čak poznatog desničara pukovnika D. Piñara. U isto vrijeme, režim više puta nije poduzimao mjere protiv političkog rovanjenja krajnje desnice u redovima oružanih snaga. Skupina desničarskih oficira već više godina javno i nekažnjeno sudjeluje u političkom časopisu krajnje desnice »La Fuerza Nueva«.

Kad je bila riječ o vojnopolitičkim problemima u okviru režima, Franco je imao cijelu lepezu pristupa. Za nadzor nad vojskom upotrebljavao je tajnu policiju, Falangu (kasnije »Nacionalni pokret«) i katoličku crkvu, a istodobno je iskorištavao suprotnosti između tih četiriju stupova svoga režima. Odnosi između oružanih snaga i policije bili su ponekad dosta napeti. Tako je vojni komandant u Barceloni general-potpukovnik J. B. Sanchez Gonsalez 1957. godine protestirao protiv brutalnosti policije pri ugušivanju radničkih štrajkova. Zadnje imenovanje dugogodišnjeg šefa službe državne sigurnosti Carlosa Ariasa Navarre za predsjednika vlade (nakon smrti admirala Blanca) jedan je od najnovijih primjera Francove političke igre. Uz pomoć Falange Franco je politički kontrolirao vojsku i zabranjivao političke ambicije pojedinih visokih komandanata (na primjer jednoga od najuspješnijih komandanata u građanskom ratu generala Arande, zatim generala Sancheza i drugih). Istodobno je upotrebljavao vojne komandante za nadzor nad strankom, a posebno nad njezinom milicijom. Kad je 1956—57 godine došlo do oštrog

¹⁴ Povijesne podatke sam u velikoj mjeri izvlačio iz knjige Stanleya G. Paynea »Politics and the Military in modern Spain«, Stanford, 1967, posebno poglavlje XXII.

političkog sukoba između vojnog vrha i Falange, Franco je kaznio falangističke šefove i službeno je raspustio Falangu. Ali nije dopustio da jedna strana uništi drugu. U manjoj mjeri Franco je pretvarao u svoju korist i svađe između vojnih vrhova i katoličke hijerarhije.

Sličnu politiku »podijeli pa vladaj« Franco je provodio i unutar oružanih snaga. Potpomagao je posebnosti i unutrašnju autonomiju triju osnovnih rodova (sa njihovim glavnim štabovima, sistemima vojnog školstva, pozadinskim službama, itd.) i žandarmarije i umjereno je raspirivao njihovo međusobno takmičarstvo. Djelomično i radi toga on je još 1940. godine podijelio do tada jedinstveno ministarstvo vojske na tri ministarstva. Ponovno je uspostavio tradicionalni sistem »kapetanija«, tj. dosta autonomnih komandi vojno teritorijalnih područja KoV, a posebno je pažljivo kontrolirao i kontrolira središnju komandu (generalštab) u Madridu. Kadrovskom politikom (una-pređenjima, premještajima, umirovljenjima, itd.) uvijek je održavao ravnotežu između skupina generala na političkoj ili osobnoj podlozi. Duže vrijeme španjolski oficiri su se uglavnom dijelili na odane Falangi (i često protivmonarhiste) i monarhiste. Budući da je prva grupa među generalima bila brojno slabija, Franco im je obično davao više položaje (A. Muñoz Grandes, R. G. Valiño, C. Asensio i dr.).

Svoju politiku u oružanim snagama Franco provodi tajnom policijskom kontrolom nad komandantima i drugim oficirima koji zauzimaju osjetljive položaje. Poznato je da je Franco u toku drugog svjetskog rata molio njemačku i talijansku obavještajnu službu da kontroliraju španjolske generale-monarhiste u toku njihovog boravka u tuđini. Jedan od tih visokih komandanata je bio general Kindelán. Franco ga je 1942. godine otpustio sa svih položaja, dvije godine ga je držao na Kanarskim otocima i zatim mu je ponovno povjerio visoko mjesto. Komandante u koje nema potpuno povjerenje, Franco često premješta i postavlja ih na položaje gdje nemaju izravan dodir nad većim vojnim jedinicama. Među takvim položajima su, između ostalih, komandovanje vojnim školama (primjer generala Arande), vojno-diplomatske misije sa zvučnim naslovima (ponekad baš za to izmišljene, kao na primjer za generala Quepo de Llano), visoki položaji u civilnim državnim organima, u diplomaciji, itd. Nekoliko puta je Franco ambicioznim kritičarima režima povjerio visoke političke funkcije (general Yagüe) ili ih je postavljao na položaje gdje su imali velike mogućnosti za nezakonito bogaćenje. Jedno i drugo trebalo ih je moralno diskreditirati kao unutrašnje opozicioniste. Ali kao prave kazne za visoke oficire Franco je najčešće primjenjivao smjenjivanje s položaja, prijevremeno umirovljenje i rijetko internaciju. Bar u dva slučaja prerane smrti visokih komandanata (general-potpukovnika J. B. Sancheza Gonsaleza 1957. godine i admirala J. Carrera Blanca 1973. godine) širile su se glasine da ih je sam Franco dao ubiti.

Jedno od Francovih najomiljenijih sredstava za manipuliranje jest podilaženje častoljubivosti generala — službenim ceremonijalom, pompeznim naslovima i odlikovanjima, visokim položajima, posebnim povlasticama, itd. Na jedva prikriveno nezadovoljstvo među profesionalnim vojnim osobama Franco je nekoliko puta odgovorio kombinirano — postavljanjem nekoliko novih generala na visoke političke položaje (što je trebalo da simbolizira utjecaj vojske u državi), ulaganjem armiji u režimskim općilima, odlikovanjima

i poboljšavanjem materijalnog položaja profesionalnih vojnih osoba (plaćama i posebnim povlasticama). Ali po pitanju ove zadnje kategorije Franco je bio dosta škrt i izvjesno bi španjolske oružane snage bile u boljem materijalnom položaju pod čisto civilnim i ne toliko krutim režimom.

Iz ovog pregleda se vidi da su španjolske oružane snage i njihov profesionalni dio jedno od oruđa Francovog režima i da su kao takve predmetom političkog manipuliranja. Parolom »lealtad e orden« (odanost i red), to oruđe mu je do sada dobro služilo i pouzdano će i dalje služiti sve do smrti generalisimusa. Bilo je poslušno, u velikoj se mjeri zadovoljavalo vanjskim počastima i ugledom. Tako subjektivni sklad bilo je moguće postići zbog objektivnog društvenog značenja španjolskih oružanih snaga. Svoje uže cehovske koristi vidi velika većina španjolskih profesionalnih vojnika u očuvanju temeljnih elemenata suvremenog društveno-političkog uređenja u Španjolskoj. Po svom društvenom porijeklu, a još više po **ideologiji**, profesionalni dio vojske najtješnje je povezan s društvenim klasama i skupinama koje potpomažu Francov režim. Socijalno porijeklo španjolskih oficira se prepliće s njihovim pretežno kastiljanskim nacionalnim porijeklom. U oficirskom zboru gotovo da i nisu zastupljene industrijski najrazvijenije pokrajine Katalonija, zemlja Baska i Asturija. U tim pokrajinama živi najviše Nekastiljanaca, najviše industrijskih radnika i najrazvijenija je podzemna politička opozicija Francovu režimu.

Društvena opredijeljenost, političko odabiranje i desničarska indoktrinacija napravili su od profesionalnog dijela španjolskih oružanih snaga poslušno i često oduševljeno oruđe u ugušivanju protivrežimskog radničkog pokreta, naprednijih društvenopolitičkih strujanja, svih tragova nekadanje regionalne autonomije nekastiljanskih naroda, u unitarističkom proganjanju njihove nacionalne kulture (uključivši i jezike) i u nasilnoj asimilaciji. Zna se da se takva politika provodi i unutar same vojske.

Svi dijelovi španjolskih oružanih snaga su neposredno provodili političko nasilje u toku građanskog rata, uključivši i masovno fizičko uništavanje lijevih snaga, a u nešto promijenjenoj podjeli tih zadataka su oružane snage poslije 1939. godine očuvale **dio** funkcije izravnog uništavanja. Radi toga je 1940. godine reorganizirana žandarmerija. Od 1944. godine su zbog vanjskopolitičkih razloga počeli ublaživati odredbe zakonodavstva o izvanrednom stanju (koje su vrijedile od 1936. godine) i malo su suzili nadležnosti vojnih tribunala nad civilima. Godine 1947. su iz njihovog djelokruga izuzeli »nenasilne političke prestupe«, a i dalje su im prepustili kršenja zabrane zborovanja, udruživanja i demonstracija. Na temelju Francova ukaza o »banditizmu i terorizmu« (1960) u nadležnost vojnih tribunala spadaju neke političke djelatnosti koje imaju bilo što zajedničko (čak teorijski) s oružanim ustankom. Godine 1963. su dio tih zadataka prepustili civilnim »tribunalima javnoga reda«.

U današnjoj Španjolskoj su za redovito političko gušenje zaduženi, pored civilnog aparata, i dijelovi oružanih snaga: dvije vrste žandarmerije, vojno sudstvo s ozloglašanim zatvorima i vojnoobavještajna služba. Drugi dijelovi oružanih snaga imaju u održavanju Francova režima ulogu strateške rezerve. Takvom funkcionalnom raspodjelom veći dio oružanih snaga oslobođen je

»priljavih« poslova. Svrha tih mjera je bila da se zaštiti moral većeg dijela vojske i očuva njezin društveni ugled.

Slično kao u Francuskoj, Italiji i drugim kapitalističkim državama, španjolska žandarmerija ima zadatak ugušivanja nemira i nereda kada oni po opsegu ili političkom značenju pređu snage i nadležnosti civilne policije. Tradicionalni dio španjolske žandarmerije, nazvan »civilna garda« (Guardia Civil) broji 65 tisuća pripadnika. Oficiri »civilne garde« studiraju zajedno s kadetima kopnene vojske na vojnoj akademiji u Zaragozi, dok su obični žandari po položaju, plaći, itd. izjednačeni s podoficirima. Stanice »civilne garde« raspoređene su u pokrajini. »Civilna garda« upotrebljava se u gradovima samo iznimno, jer za to postoji takozvana »vojna policija« (Policia Armada) koja broji 20 tisuća pripadnika. »Vojna policija« je organizacijski dio kopnene vojske, a u njezinim jedinicama rotiraju se redovni oficiri kopnene vojske. Obje vrste španjolske žandarmerije upotrebljavaju se kod masovnih akcija radnika, studenata i dr. U jednom od najnovijih slučajeva, u kolovozu 1974. godine, žandari u gradiću Carmona pucali su na zbor građana koji su zahtijevali tekuću vodu, pri čemu su ubili i ranili nekoliko ljudi.

Španjolsko vojno sudstvo se još i sada bavi trima skupinama političkih prestupa civila: 1) kad je kod toga na bilo koji način prisutno oružje, 2) kad je riječ o suprotstavljanju žandarima ili sukobljavanju s njima (na primjer ako se demonstrantj odmah ne razidu); 3) u slučaju javne kritike oružanih snaga. Te tri kategorije shvaćaju se u Španjolskoj vrlo ospežno. Tako su španjolski vojni sudovi osudili više civila zbog kritike političkih postupaka pojedinih visokih oficira, za spominjanje eventualne odgovornosti žandarmerije zbog žrtava u društvenim sukobima, zbog socioloških spisa o španjolskoj vojsci ili u vezi s njom, itd. Godine 1972. su vojni sudovi osudili 56 civila »zbog napada riječima na oružane snage«, 28 civila zbog »tjelesnog napada na oružane snage«, 12 zbog »neposlušnosti«, 8 zbog »uvrede oružanih snaga«, 8 zbog najtežih kazni navodim smrtnu presudu za 6 pripadnika (od 16 procesiranih) »terorizma i posjedovanja vatrenog oružja«, itd., ukupno 22 osobe. Za primjer tajne organizacije Baska, koju je izrekao vojni sud u Burgosu prosinca mjeseca 1970. Španjolski vojni sudovi rješavaju i slučajeve onih vojnih obveznika koji iz vjerskih ili etičkih razloga odbijaju kadrovsku službu. Po zakonima koji su bili na snazi do veljače 1974. godine, takvi obveznici (osim svećenika **priznatih**, što znači samo nekih, vjera) smatrani su bjeguncima. Osuđivali su ih najprije na tri godine zatvora i zatim svaki put na 6 godina, dokle god bi ostajali pri svojoj odluci. Te godine bilo je u vojnim zatvorima 268 takvih zatvorenika (od čega 264 pripadnika »nepriznate« protestantske sekte »svjedoci Jehove«). Španjolska vlada je nekoliko puta pokušavala srediti to pitanje, jer je zbog takve prakse imala vanjskopolitičkih neprijatnosti (prije svega sa SAD). Ali krajnje desničarski generali, poslanici kortesa, odbijali su nacrt za nacrtom zakona, jer nisu neposredno htjeli priznati građanima takva prava. Zakon je na koncu primljen 1974. godine, a predviđao je jednokratnu kaznu od 3 do 12 godina zatvora. Poslije izdržane kazne bivši osuđenici nemaju pravo obavljanja javnih funkcija, predavanja u školama i rada u sindikatima. Bez sumnje su oštre kazne vojnih sudova utjecale na cjelokupni sistem političkog ugušivanja u Španjolskoj.

Politička borba zbog tog zakona, koja se uglavnom odvijala unutar vojnog vrha, ilustrirala je međusobni odnos političkih strujanja u španjolskom oficirskom zboru. Dugogodišnja podjela još iz vremena građanskog rata na profalangiste i monarhiste očuvana je i danas (prije svega u vrhovima), ali već je dosta izbljedila i gubi svoje značenje. Računa se da 1980. godine u španjolskim oružanim snagama više neće biti veterana građanskog rata. Ali u međuvremenu je političko razlikovanje u vojsci postalo kompliciranije. Bez obzira na strogu kontrolu, politička lepeza se u redovima oficira proširila prema političkom središtu i čak umjerenoj ljevici. U usporedbi sa stvarnim stanjem u španjolskom društvu (tj. ako uzmemo u obzir i polulegalne i podzemne političke organizacije) ta lepeza je vrlo iskrivljena i nereprezentativna. To se najbolje vidi na političkoj ljevici. Prema nekim ocjenama, komunističku partiju podržava oko 20% odraslih Španjolaca, dok se među profesionalnim vojnim osobama taj udio vjerojatno pokazuje jedva u tisućinkama. Najveće pomicanje u oficirskom zboru pokazalo se u većem broju nešto liberalnije usmjerenih i »apolitičnih« tehnokrata. S unutrašnjim razlikama među desnicom po pitanju gorućih konkretnih vojnopolitičkih pitanja je sve češće dolazilo do podjela koje su se bitno razlikovale od »tradicionalne« polarizacije profalangisti-monarhisti. Među takvim su pitanjima bili: modernizacija oružanih snaga i eventualne promjene u njihovom sastavu (na primjer, razvoj teritorijalnog sastava i brojčano manjih profesionalnih snaga neposredne intervencije, temeljito skraćivanje kadrovske roka i njegova podjela na nekoliko kraćih razdoblja. itd); odnosi sa SAD i zbližavanje sa Zapadnom Evropom; odnos prema protivmilitarizmu među omladinom, itd.

Kako same Španjolce tako i strane promatrače najviše zanima buduće političko ponašanje španjolskih oružanih snaga nakon Francove smrti. O tome se može samo nagađati na temelju nekih posrednih znakova. Ako se uzme u obzir broj oficira koji su privatno pretplaćeni na neka glasila (La Fuerza Nueva, El Alcazar i dr.), možemo pretpostaviti da stavove krajnje desnice bar pasivno podupire približno polovica profesionalnih oficira i vjerojatno najmanje toliko podoficira. Sudeći prema sudjelovanju u »odborima kapetana« (ocjenjuje se da ih je 1971. godine bilo 5 tisuća) zaključujemo da približno jedna četvrtina svih oficira čini aktivno krajnje desničarsko jezgro u vojsci. Za to jezgro su »plavi« generalj (tj. profalangistički veterani iz građanskog rata i s istočne fronte), bili simboli. Vjerojatno »mršavu« polovicu oficira možemo smatrati mješavinom politički malo umjerenijih, građanskoliberalno usmjerenih i »apolitičnih« tehnokrata — oficira. Političke stavove tog dijela oficirskog zbora izražavao je ugledni komandant, vojni intelektualac general-poručnik M. Diez Alegria, koji je više godina vodio generalštabnu školu i zatim vrhovni generalštab. Uz zadržavanje »reda i discipline« u državi, on se zalagao za postupnu liberalizaciju režima i za približavanje Zapadnoj Evropi (krajnja desnica je protiv jednog i drugog). U Španjolsku vojsku su izvjesno našle put i slobodoumne i umjereni napredne ideje (i mnogo manje podzemne stranke ljevice). Opseg te infiltracije jest zagonetka, ne samo za nas, nego vjerojatno i za Francovu tajnu policiju i za američke obavještajne službe. Po svemu sudeći je rasprostranjenost naprednih ideja među španjolskim profesionalnim vojnicima znatno manja nego što je bila u Portugalu u posljednjem razdoblju Caetanova režima. (One su rasprostranjenije među španjolskim

vojnim obveznicima nego među oficirima i podoficirima). Napredni pogledi (uključujući socijalističke) teorijski su vjerojatniji među srednjim i mladim generacijama oficira, koje su stupile u vojsku pedesetih i šezdesetih godina, u zrakoplovstvu, u tehničkim i neboračkim službama kopnene vojske.

Mislim da se u Španjolskoj ne može očekivati umjereni ljevičarski usmjereni vojni puč i da je vjerojatnost krajnje desničarskog vojnog udara neko vrijeme nakon Francove smrti neusporedivo veća. Iako je generalisimus smijenio generala Alegrija s položaja načelnika vrhovnog generalštaba, vjerojatno još vrijede njegove riječi: »Samo val političkih štrajkova i gradski terorizam mogu dovesti vojsku da nakon Francove smrti pokuša grčko rješenje.«¹⁵ U prelaznom razdoblju vojni vrh će imati ustavom ozakonjenu važnu ulogu preko svojih predstavnika u vijeću kraljevstva i vijeću regenata. Budući da Burboni imaju mnogo pristalica među španjolskim generalima, monarhiji je još neko vrijeme osigurano postojanje. Po Francovom naređenju su prestolonasljednika Juana Carlosa posebno školovali u akademijama španjolske kopnene vojske. Smatram da će oružane snage poslije Francovog razdoblja podupirati kontinuitet države u obliku ustavne monarhije i da se neće aktivno suprotstavljati postupnom mjenjanju režima u smjeru građanske demokracije. To je i jedina strategija koja bi očuvala cehovsko jedinstvo oružanih snaga. Dvije drugačije alternative: 1) nasilno konzerviranje diktature bez Franca i 2) temeljite društvene promjene i snažan zaokret ulijevo svakako bi doveli do ponovnog neposrednog posizanja vojske u španjolsku politiku i možda do njezinog unutrašnjeg političkog raspada.

Prevela sa slovenskog Neva Toplak

ANTON BEBLER

THE ARMY IN CONTEMPORARY SPAIN

SUMMARY

After the military coup and fall of the backward semi-fascist regime in neighbouring Portugal in the Spring of 1974, and connected with the uncertain and of Franco's personal dictatorship, which as approaching, two questions arise within Spain itself: what is the Spanish Army like, what is its position in contemporary Spanish society and what is its role within the political system, what is its relationship to Franco's regime and how will it behave when, once the dictator is no more, the long postponed social changes begin to take place? I do not think that in Spain one can expect a temperate, leftist military putsch but that the possibility of an extremely rightist military coup after Franco's death is much greater. Although the Generalissimo has removed general Algeria from his position as Head

¹⁵ Economist, 19. 2. 1972.

of the Supreme General Staff, his words probably still stand: «Only a wave of political strikes and urban terrorism can cause the army to try a »Greek solution« after Franco's death». In the transitional period the Military will have an important role, legalised by the Constitution, through their representatives in the Council of the Kingdom and the Regent's Council. As the Bourbons have many followers among the Spanish generals, the Monarchy will have its existence assured for some time to come. Following Franco's orders, the heir to the throne, Juan Carlos, was specially educated in the Spanish Military Academy. I think that the armed forces, after Franco's period will support the continuity of the government in the form of a constitutional democracy. This is the only strategy which would maintain the united character of the armed forces. Two other alternatives are: 1. The conservation of the dictatorship by force, without Franco and 2. Fundamental social changes and a forceful turn towards the left, and these would certainly lead to a renewed encroachment of the army into Spanish politics and perhaps to its internal political disintegration.

Prevela Andrijana Hewitt